

kell lennünk a társadalomban – ez az a távlat, amelynek nemigen látom a megvalósulását.

– *Ha már említette a cigányság témáját, ez ma az egyik legégetőbb társadalmi probléma hazánkban. A „cigánykérdést” jól ismerjük, de mi lehet a helyes felelet, a megoldás ebben az ügyben?*

– Megint a sajtót említeném. Miért nem mutatjuk be az igenis létező, már ma is működő jó példákat? Tanodák, családi napközik, szociális szövetkezetek – csodálatos, fantasztikus munkát végez az egyház ezen a területen, hosszan tudnám sorolni papjaink, szerzeteseink áldozatos munkájának gyümölcseit. Nem igaz, hogy nem lehet segíteni a cigányokon: képesek tanulni, dolgozni, csak ehhez személyes kapcsolatokra van szükség, és sokat kell tenni értük. Más nem fogja megoldani helyettünk a problémát, az pedig főleg nem visz előre, ha egyszerűen csak haragszunk a cigányokra. Sok energiára van szükség e téren, amit máshonnan lehetne, kellene felszabadítani. Összességében azt gondolom, hogy egészen új szemléletre van szüksége az egyháznak. Bármerre nézünk, kiáltó ellentéteket látunk szerte a világban. Mennyi nyomorult ember él körülöttünk, míg mi szépen felöltözve elmegyünk a templomba, majd hazatérünk – fájó ezt látni! Mintha elvesztette volna az egyensúlyát az egyház. XVI. Benedek pápa a „Deus caritas est” enciklika 25. pontjában úgy fogalmaz, hogy az Egyháznak hármass életmegnyilvánulása van: a Szentírásra épülő tanítás, a liturgia (Eucharisztia, imádság) és a diakónia, vagyis a szolgálat. Utóbbi területre hívnám fel a figyelmet, ahol nagyon sok lenne még a tennivalónk. Ideje volna visszanyerni az egyensúlyunkat, s akkor nem kéne olyanokat hallgatnom az ismerőseimtől, hogy „egyházunkat a műemlék templomaink fojtják meg.” Hatalmas feladataink vannak: oktatás, nevelés, családok és nehéz sorsúak felkarolása. Ezekre sokkal több energiát kell fordítania az egyháznak, és képesek is lennének rá. Ehhez, ismétlem, egyetlen út vezet, ez pedig az önkritika: őszintén megvizsgálni, hogy Jézus Krisztus mit szán az Egyház feladatául. Vajon tényleg a Föld sója vagyunk-e?

MERZA JÓZSEF

LEVÉL EGY KATOLIKUS ÍRÓHOZ

Tisztelt Böll úr! Egy percig se nyugtalanítsa írásom címe: a katolikus író megjelölés nem irodalomelméleti fogalmat takar. Azt akarom csak kifejezni vele, hogy egy katolikus emberhez fordulok, mivel magam is katolikus vagyok és íróhoz intézem szavaimat, bár nem tartozom e foglalkozás művelői közé. Meglehetősen kényelmetlenül is érzem magam, mivel attól félek, hogy az Ön értő

szeme előtt gyenge kis fogalmazványnak fog mutatkozni sok szorongással, el-elakadással készített művem.

Tudja, Böll úr, már a nyáron megfordult a fejemben, hogy Ön elé tárom zaklatott lelkivilágomat. Az indíték jelentéktelen kis dolog volt, dehát, édes Istenem, az ember életének alakulásában oly sok jelentéktelenség vált ki meglepő eredményeket. Hónapok telhetnek el úgy, hogy mindennap 11.25-kor felkelek asztalomtól, találkozom kollégámmal, együtt elmegyünk az ebédlőbe. Ő felakasztja kabátját az ötödik fogásra, én a másodikra, s leülünk egy asztalhoz, ahová már korábban megérkezett egy harmadik kolléga. Az idő jótékony megszokottságában törvényre, rendre emelkednek a mindennapok semmiségei, már egy apró változtatás is különös erőt, rugalmasságot igényel. Ugyanígy, a jelentéktelen változások ránk gyakorolt hatása is meghökkentő lehet, ha olyan pillanatban ér minket, amikor nagyon érzékenyvé válunk a körülmények alakulására. Természetesen, nem a munkaidővel, vagy a közétkeztetéssel függött össze az az apróság, amelyet megemlíteni szeretnék. Arról volt szó csupán, hogy egyházunk első embere azt kérte, hogy katonazenekar kísérelje a szent Jobbot az augusztus 20-i körmenetben.

Szinte említésre sem méltó hír, ezért elég volt egyszer bemondani a rádióban illetve a TV-ben. Az újságok nem közölték, utólag is csak egy helyen talákoztam e ténnyel. Részleteket nem tudtam meg, de derék katonazenészeink bizonyára egészen kiválóan végezheték munkájukat, öregbítve hírnevüket és kellően fokozva az önálló énekléstől eléggé elszokott tömeg hangerejét. Valóban megnyugtató ez. Elég sokáig vártunk erre a megnyugtatóra. Hosszú éveken át a karhatalom inkább megfigyelte és kordában tartotta, mintsem támogatta az egyházi körmeneteket. Volt abban egy kis civil kurázsizs, hogy az ember végigment az évek során egyre rövidülő útszakaszon, s megpróbált bekapcsolódni az itt-ott feltörő énekbe. Jól szervezett éneklés talán gyanús is lett volna a féltékenységet elváró megfigyelők számára. Mostanra azonban minden megváltozott.

Heinrich Böll (1917-1985)

Jótékonyan és masszívan egyesülhetett az erő embereinek zenéje a szelíd bárányok dalával. Ez hiányzott eddig. Most újból megvan. Hit és erő biztosságot sugárzó harmóniája.

Nem tudom, Böll úr, mennyire van tisztában a

magyarok lelkivilágával. Azt valószínűleg tudja, hogy az említett körmenetben államalapító szent királyunk épségben megmaradt ezeréves jobbát hordozzuk körül. Szent ez az ereklye, mert szent volt, akihez tartozott. Olyan szent, aki Gellért püspöktől megtanult imádkozni, a kor legkiválóbb katonáitól pedig fegyvert forgatni. Olyan szent, aki Mária kezébe tudta tenni országát és koronáját, a felmerülő gyakorlati kérdésekben viszont biztonsággal alkalmazta a felnégyelés vagy megvakítás eszközét. Neki köszönhetjük, hogy ezelőtt ezer évvel beléphettünk az akkori „Európa-ház”-ba és meg is maradtunk benne, bár nem egyszer volt válságos a helyzetünk. Művét és gondolatait a szenteknek kijáró tisztelettel szemlélve büszkén, nehéz időkben pedig búsan-fájdalmasan énekeltünk hozzá. Nem arra az ellentétre figyeltünk, amely az imára kulcsolt máskor pedig a karddal lesújtó kézben rejlik, hanem lelkesedve avattuk szentté az „Öklöt”, amely az ezeréves romlással dacolva hirdeti a kard Jézus nevében történő kirántásának múltbeli és jövőbeli lehetőségét. Ne higgye tehát, hogy soraimmal az egyházi hierarchia, vagy annak éppen azon tagja ellen akarnék kirohanást intézni, aki a katonazenekart kérte a szent öklöt kísérő hívek megsegítésére. Ez a szemlélet alapvetően meggyökerezett népünkben, szinte senkisé tudja kivonni magát a hatása alól. Nem, amire akkor odafigyeltem, az a meghaladottnak gondolt múlt újjáéledése volt.

Szorongó nép vagyunk, kedves öreg barátom. A történelem lökéshullámainak hatására besodródunk Európába, éppen ide, a gyönyörű Kárpát-medencébe. Újból és újból bizonyítanunk kell önmagunk és a szomszédos népek számára, hogy helyünk van e földrész közepén, hogy nem idegenek és jöttek, hanem jogos örökösei vagyunk az apáink által megszerzett létternek. Ezért az örökös önreflexió versben, prózában és dalban, az azonosság és a nemzeti jegyek örökös keresése és felmutatása. A hozzánk látogató idegent el kell vinnünk szent koronánk elé, hogy lássa a keresztény hitbe és a középkori keresztény erőszakszervezetbe történt egyidejű befogadottságunk korona-tanúját. Szorongó emberek vagyunk. Amikor a Szűznek odaajánlott jelvényt nézzük, észrevétlenül öklöbe szorul a mi kezünk is. El kellene jönnie, Böll úr, egy demokratikus tömeggyűlésre, vagy egy hazafias utcai demonstrációra, hogy lássa, miként melegíti az ember szívét a feltűzött országcímer, amelyben együtt van kereszt és korona és az egyszerű néphit által mégis csak az országunk területi kifejezésének tartott sávok és dombok. Ezek a jelképek az átlagember számára nem tisztán heraldikai alkotások. A hazafias lelkesedés kevésbé tiszta pillanataiban félelmes sejtésekre adnak okot.

A szorongás rossz tanácsadó. Harminckét éve olvasom a román kommunista párt magyar nyelvű lapját. Ez alatt az idő alatt tanúja lettem annak, milyen tragikus útra visz egy önigazolásába csavarodott népet egy második szorongás: a történelemtől ajándékba kapott kincs

féltékeny őrzése. Minden birtoklás szorongással jár együtt, s az aggodalom görcseit ideológiákkal, mítoszokkal kell csillapítani. Szükség van Burebistára, a 2030 év előtti dák fejedelemre, szükség van Csaba királyfi égi seregére, a földi koronát elfogadó Máriára és – biztonsági okokból – a romolhatatlan szent öklöre. Ámde a mítoszok emberi termékek, bennük van a tévedés és az elmúlás csírája, ezzel együtt a válságos helyzeteket megoldani kívánó agresszió eleme is. A mítosz félrevezet, mert az életet, a fennmaradást nem-valóságos elemhez köti: volt-nemvolt személyhez, egyszeri történéshez, elképzelt álmhoz. Kell ezt Önnek magyarázni?

Nekünk még más bajunk is van. Egy évezrede, de már előtte is, uralkodó nép voltunk, vagy annak tekintettük magunkat. Küldetésünket igazolni tudtuk nomád vagy keresztény mondavilágunkkal, de ez a támasz nem bizonyult elég erősnek akkor, amikor idegen népek uralma alá kerültünk. Más hit kell ahhoz, hogy az ember buta proliá legyen. Más motiváció, hivatás kell ahhoz, hogy ez a buta proli még gyereket is nemzzen és ezzel ráataláljon a megmaradás egyetlen lehetséges útjára. Én láttam, hogy a francia nemesség – mert ma is van ilyen – mennyire elvállalta a második világháború után a nemzet reprodukálásának feladatát. Ugyanezt tették a lengyelek is. Az önök gondjairól Ön is írt a „Haus ohne Hüter”-ben. Mi úgy próbáltunk nagyok lenni, vagy más népekkel versenyben maradni, hogy lemondunk a gyermekekről. Ezzel lemondunk az életről. Lettünk nemcsak szorongó, hanem terméketlen nemzet. Szorongásunkkal és terméketlenségünkkel együtt körbe vesszük a múltunkat és hazafiasan valljuk, hogy jó volt a kereszt és a kard szent szövetsége, csak az volt a baj, hogy kardot hordozó kezünkbe negyven évig nem vettünk keresztet.

Való igaz, nem megalapozott az olyan államelmélet, amely nem ismeri fel a keresztben rejlt hatalmas támaszt. Nem elég józan az az egyházi gondolkodás, amely nem fogadja el az államhatalom biztonságos, óvó védelmét. Látni kell, hogy ezeréves történelmünkben mi mindent tett egymásért ez a két intézmény. Mivel pedig lehet, hogy az elmúlt barátságtalan évtizedek elhomályosították látásunkat, vezető államférfiak hívták meg ősszel az egyházak képviselőit a Hadtörténeti Múzeumba. Ott megtekinthették azokat az eseményeket vagy dokumentumokat, amelyek tanúsítják a keresztény öklök országvédő szerepét. El tudna menni Ön egy ilyen látogatásra? Ha igen, milyen érzelmekkel? Nem kellene ehelyett inkább ökumenikus istentiszteletet tartani azért, hogy ez az erőszakszövetség soha meg ne ismétlődjék?

Szeretnék oly éles hangon beszélni, mint Ön tette Walraffhoz írt levelében. Azt hiszem, Walraff meg is értette az Ön gondolatait, tanú rá az elmúlt húsz év, amelynek során ő is a kisémmizettek mellé állt. Mondom, szeretnék én is vitriolosan írni vagy vulkánként fortyogni, amikor a prímás és a honvédelmi

miniszter megértő tárgyalásairól olvasok. Nem kellemes finomlelkű papnövendékként durva kaszányákban élni, csúnya, szemérmetlen beszédet hallani. Kivételezni kell hát e lelki emberekkel, meg kell találni azt a helyet-módot, ahol és ahogyan depresszió nélkül túlélhetik a kényelmetlen hónapokat. Még abban a kedvezményben is részesülhetnek talán, hogy a breviárium finom lapjaihoz szokott ujjakkal nem kell meghúzni a fegyver haláltosztó billentyűjét. Elég, ha annyit tesznek, hogy jelenlétükkel, el nem húzódásukkal igazolják a többiek, a nem-finnyások, a munka boldogabbik végét megfogni nem restellők, az önmagukat megkülönböztetni nem akarók erkölcsi igazságát.

Ezért háborognak azok, akik keresztények is meg harcosok is akarnak lenni. Ki ne lenne az, ebben a demokratikusan kibontakozó országban, ahol Csipkerózsza-álomból ébrednek újjá a régi szép szavak: Isten – haza – család anélkül, hogy bármiféle tisztázást végeztünk volna e fogalmak összefüggése tekintetében. Ahol az egyház vezetői a régi tudatlansággal vezetik a híveket, nem vizsgálják felül korábbi elméleteiket, nyilatkozataikat. Háborognak az önmagukat megkülönböztetni akarók magatartásán, mert nem szeretik, ha valaki élesre állítja a képet. Ma reggel megvettem egy katolikus újság friss számát és elolvastam egy ilyen harcos cikket. Szerettem volna kiabálni a fájdalomtól, de beláttam: írója többet olvasta a katolikus teológiát, mint a szelídek evangéliumát. Ezért nem ő a felelős. Azok a felelősök, akik papságuk kiváltságában különböztették meg magukat a világtól, s a kiváltságuk megőrzésére elhagytak – nem is egy „jodot” – hanem még többet a törvényből.

Az ember nézze meg, kire kiabál. Megtévesztett emberekre kár kiabálni. Életemben én is türelmetlenebb voltam a kelleténél, idő kell, amíg az embernek megjön az esze. De meg kell mondanom Önnek, hogy megráz az indulat, amikor olyan következtetéseket és érveléseket olvasok, amelyeknek a vége rossz idők esetén a halál. Ma, amikor idegeimben érzem a feszültséget rokonaim, barátaim életéért, akiket egy másik mítosz nevében fenyeget halál – legyen az a másik mítosz esetleg könnyen leleplezhető is, érzem a kísértést az erőszakos és igazságtalanságra hajlamos hangra. Feszült vagyok, mert élesen látom a puskákra tűzött kések villogását az aradi kiképzőtéren, ott, ahol Pécska felől bejön az út. Látom a rosszruhájú, de könyörtelenségre kiképzett harcosok sötéten mozgó tömbjét a csillámlások alatt és tudom, hogy nem céltalanul folynak a gyakorlatok, tudom, hogy szűkség esetén piros vér töri meg a fényes kések csillogását.

„Ha zsidó vér fröccsen a késre” – idézte Ön nem egyszer az ismert induló szavait. Nos, eddig már én is eljutottam. Tudom, hogy mindenki fekete gyilkos Isten előtt, akinek késére zsidó, pogány, cigány, magyar, román, azerbajdzsán, örmény vagy panamai vér fröccsen. Fekete gyilkos minden állam- és nemzetelmélet, ideológia vagy vallás, amely öl vagy

megengedi az ölést. Szorongva és remegve – ez az én szorongásom és remegésem – figyelem a megújuló Európát: megértette-e már az építő szelídség szavát, ha már a mi szegény népünk és evangéliumtalan egyházunk nem is tette még magáévá a jóhír központi üzenetét, az izajási álmot? Legalább itt-ott földrészünkön feltör-e a gondolat, életünk egyetlen biztosítéka?

Drága Heinrich bátyám! Hamarosan karácsonyfa alá állunk. Európában talán most, s nem korábban, befejeződik a háború. Az ágakon elkezdenek majd kalapálni az üvegtörpék és az angyal halkán, de érthetően azt fogja sutogni: béke. Elváltuk a szögesdrótokat, ledöntöttük a falat. Elég volt a hazugságból, a hazugság atyjának gyilkosságából. Emberbarátságról, emberi kapcsolatokról álmodunk, amelyeket széttépett a hazugság. Átjárható, jelképes határokról álmodunk, amelyek nem választanak szét barátokat, családokat. Arról álmodunk, hogy nem lesz többé olyan elmélet, amely igazolja az emberölést.

Azt hiszem, Európában most ér véget a második világháború. Az utca emberei most próbálják jóvátenni, kiigazítani azt, amit az erő és a józan ész ostoba, mert soha nem tanuló politikusai összetakoltak. Annyi korábbi és kimerítő küzdelem után most kell újból bevetnünk magunkat, hogy az új világ épületéből kifüstöljük az erőszak, az emberellenesség csírát. Most kell szembezárnunk az embertelen államelméletekkel, az embert eszköznek néző mai kizsákmányolással, az intézményekben, varázsszavakban gondolkodó egyházzal. A tábori lelkészetért lelkesedő prelátusokkal, a magyar katona zsebébe is illő, strapabíró evangélium gyártóival, a harcosok nyakába praktikus illő Jézus-Szíve-érmét készítőikkel, a skapuláris vállkendőt még a hadseregben is hordó jámbor teológus hallgatókkal. Furcsa dolog ez: negyven évvel valaminek a befejezése után indul csak az új korszak órája. Furcsa. De valóság.

Fáradtan dülök hátra. Igen, eltelt az életem, pedig most jön az alkotás kora. Barát és ellenfél többször is elmondta, hogy valójában elégedett is lehetnék, látva annak igazolódását, amiben hittem. Mégsem vagyok nyugodt. Nem gondolkodhatom felületesen, vastagbetűs újságcímekben. Tudnom kell a cifra gazdagodás jegyében elvert 3 milliárd schillingről, tudnom kell, hogy az itthon is kevés ápolónóink nyugatra mennek majd dolgozni, vendégmunkásokat vár a Szövetségi Köztársaság, mindennél értékesebb szürke állományunkat elszívja a gazdag Újvilág. Tudom, hogy komoran merednek maguk elé a megváltozni nem akaró párteberek és feltámadnak a gyilkosságra hajlandóságot büszkén vállaló Marosánok. Tartalmat kell adni az új lehetőségeknek, a kemény nem-ek után határozott igen-eket kell mondani. A külvilágban még semmit sem építettünk, ami új. A mi dolgunk nem szerzetesrendek és egyházi iskolák létrehozása, mert szerzetesrendekkel és egyházzal nevelt katonákkal, kereszténynek mondott országok még a jövőben is pusztíthatják egymást. Mire jó a polgári szolgálat, ha

nem kell a tömegeknek, ha csak arra jó, hogy néhány finomlelkű alak megmentse a bőrét a rácsoktól? Aki megtanít valakit valamire, jót tesz. Aki irgalmasságot gyakorol egy másik emberrel, még nagyobb jót tesz. Aki azonban teszi és hirdeti az irgalmasságot és leleplez minden mást, ami nem irgalmasság, az a legnagyobb jót adja a világnak. Lelkiismereté, tehát a Lelket ismerővé kell válni, valahogy úgy, mint az orosz-zsidó Szaharov volt a maga nemében. Ő szembe tudott szállni az igazságért egy majdnem 300 milliós ország kiabáló, zúgó parlamentjével. Emberi példát mondtam, nem mitológiai, csak hogy lássuk: a példa követhető.

Kedves Böll úr! Ma van az év leghosszabb éjszakája. Ballagtam haza a munkából. A Nemzeti Múzeum előtt álló nagy karácsonyfán színes fények égtek. Mindez egészen giccsesnek látszott. Ha Milla néni arra utazik, talán azt mondta volna, ó, be kedves. A fa alatt azonban közönséges fehér gyertyák lobogtak, rendetlenül, összevissza lecsorogva. Akikért e gyertyák égtek, azok vagy meghaltak, vagy életveszélyben éltek. Egy zsarnoki világ elpusztított, fenyegetett emberei. Elszorult ma este mindenki szíve. Karácsony és Halottak napja különös keveredésében éltünk. Azt kérdeztük magunkban, hogy Jézus születése magával hozta-e az emberek ujjászületését, vagy ez a Születés semmit sem tudott tenni azért, hogy a világnak ne legyenek újból és újból, egyre nagyobb méretű holocaustjai. Megremegtünk, mert azok a villogó szuronyok valóban vérben fürödtek és mi megértettük és átértettük az áldozatok érzelmeit. Futott a villamos és én felnéztem az ablakokra, kerestem az emlékezés elszórt jeleit. Feleségem karos gyertyatartókat állított az ablakokba és gondolataim a Mária-szobor – Ibolya unokatestvérem mutatta meg – a Bega-csatorna, a Lloyd-sor, az egykori Kossuth tér s a Tigrului körül bolyongtak. Igen, az út Lugos felé a Padurea Verde mellett ment el, most ott találták meg Ernő, református presbiter holttestét. Volt Ön Temesváron, Böll úr, mielőtt a szentesi kórházba került volna? Persze, számár vagyok, nincs semmi baj, hiszen Ön, onnan felülről, jól lát minket. Látja őket és látja a pesti utcákon lobogó gyertyákat is. Igen. Hunyorognak a gyertyák a pesti utcán, óvó kezek lobbantják védve. Mondja, Böll úr, hogy látják önök ott fenn? Lesz-e valaha a Gonoszszágnak vége?

1989 Karácsonyán tisztelettel köszönti Öntől sokat tanult híve.

HEINRICH BÖLL:

BESZÉLGETÉS A TENGERPARTON

A tengerparton szegényesen öltözött ember fekszik egy halászbárkában és szunyókál. Mellette áll egy elegánsan öltözött turista, és éppen színes filmet fűz a fényképezőgépebe, hogy megörökítse az idilli képet, a

kék eget, a békésen tarajozó, fehér hullámokkal barázdált zöld tengert, a fekete bárkát, a halász piros sapkáját. Katt! Még egy kattánás, és - mivel az Isten a hármasságot szereti - biztonság kedvéért harmadszor is: katt! Az idegen, csattanó zajra a halász felriad, feltápáskodik, álmosan cigarettát keres, az udvarias jóindulattal eltelt turista azonban megelőzi, és maga nyújt feléje egy csomag cigarettát. Szemlátomást beszélgetésbe akar elegyedni vele.

- Ma gazdag fogás várja, ugye?

A halász a fejét rázza.

- De azt hallottam, hogy ilyen időben jó a kapás!

A halász bólint.

- No, és nem fut ki a tengerre?

A halász a fejét csóválja. A turista levertnek látszik.

- Talán rosszul érzi magát?

A halász a taglejtések nyelvéről végül áttér a normális beszédre.

- Nagyszerűen érzem magam - mondja. - Soha életemben nem éreztem magam ilyen jól.

Feláll és kinyújtózik, mintha atlétaszerű testalkatáról szeretne bizonyosságot tenni.

- Egyszerűen fantasztikusan jól érzem magam!

A turista arca egyre szomorúbb lesz, és már nem tudja elfojtani kérdését, amely úgyszólván a szívéből fakad:

- De akkor miért nem megy ki a tengerre?

- Mert ma reggel már kint jártam.

- És jó fogás volt?

- Olyan jó, hogy most már nincs miért még egyszer kimennem. Négy homárt, két tucat makrélát fogtam... - A halász végre, teljesen felébred, beszédesebb lesz és megnyugtatólag veregeti a turista vállát, akinek gondterhelt arckifejezését az alaptalan, de megható bánat jelének tartja.

- Még holnapra és holnaputánra is futja - jelenti ki, hogy végképp levegye a terhet az idegen válláról. - Nem akar rágyújtani az én cigarettámra?

- Köszönöm.

A cigaretta a szájban, megint katt! A turista fejét csóválva letelepszik a csónak szélére, fényképezőgépét maga mellé teszi - most szüksége van arra, hogy mindkét keze szabad legyen, mert kellő nyomatékot akar adni beszédének.

- Nem szeretnék beavatkozni személyes ügyeibe - kezdi -, csak hát képzelje el, hogy ma másodszor, harmadszor, sőt talán negyedszer is kifut a tengerre, és akkor három, négy, öt, sőt talán tíz tucat makrélát fogna... Képzelje csak el!

A halász bólint.

- És nemcsak ma, hanem holnap, holnapután is - folytatja a turista -, egyszerűen mindennap, ha szerencsés napnak bizonyul, kétszer, háromszor, sőt talán négyszer is kifutna a tengerre... el tudja képzelni, hogy akkor mi lesz?

A halász a fejét rázza.

- Legfeljebb egy év múlva motort vásárolhat, két év